

TEKST 153: Muslimske og kristne beretninger om slaget ved Manzikert, 1071

Al-Turtushi (d.1126) var en af sin tids ledende muslimske lærde fra Andalusien. Han rejste 1084 rundt i Mellemøsten og slog sig ned i Bagdad i 1085. Her var han muligvis i kontakt med de ledende seldsjukker og folk, der var øjenvidner til slaget, bl.a. Alp Arslans vesir, Nizam al-Mulk. Ud-
5 draget herunder er fra al-Turtushis vejledning i regeringskunst (Siraj al-muluk) fra 1122 og udgør den ældste muslimske beretning om slaget. Al-Qalanisi (d.1160) var højtstående embedsmand i Damaskus, hvor han på baggrund af ældre kilder skrev et historieværk om byens historie (Dhyayl tar'ikh Dimashq), hvorfra uddraget herunder stammer. Ibn al-Azraq al-Fariqi (d. efter
10 1177) var embedsmand i byen Mayyafariqin (Silvan) i det daværende Armenien, det tyrkiske artukider-dynastis hovedstad. Her skrev al-Fariqi et værk om byens historie (Ta'rikh Mayyafariqin wa-Amid). Nishapuri (d. 1187) var lærer for de seldsjukkiske prinser og skrev omkr. 1186 en historie om det seldsjukkiske dynasti (Saljuqnama) på persisk. Ibn al-Jawzi (d. 1200) var berømt retslærd af den hanbalitiske retsskole. I et af hans historieværker (Al-Muntazam fi Tarikh al-
15 Muluk wal-Umam) findes en længere beskrivelse af slaget ved Manzikert.
De kristne reaktioner på byzantinernes nederlag ses bl.a. hos de byzantinske historieskrivere, Michael Attaleiates (c.1022-1080) og Nicophoros Bryennios (1062-1137). De armenske historieskrivere Aristakes Lastivertsi (1002-1080) og Mattæus af Edessa (d. 1144) beskrev det armenske folks lidelser under bl.a. de seldsjukkiske plyndringer og erobringer og kom i den forbindelse ind
20 på byzantinernes nederlag. Det samme gjorde den syriske historieskriver Bar Hebraeus (d. 1286).

[Al-Turtushi:]

25 [...] Ved hjælp af denne strategi¹ besejrede og undertvang Alp Arslan, tyrkernes konge, kongen af Byzans, dræbte hans mænd og tilintetgjorde hans tropper. Byzantinerne havde samlet hære, hvis lige sjældent efter ham [Romanos] blev samlet af nogen. [...]

De [tyrkerne] enedes og svor en ed for hinanden og viste deres hengivne hensigter i forhold til
30 islam og dets folk. Så gjorde de forberedelser til kamp, og de sagde til Alp Arslan: "Vi vil påberåbe os Gud Den Højstes navn,² og vi vil angribe folket [byzantinerne]." Alp Arslan sagde: "O forsamling af islams folk! Vent [et stykke tid], for det er fredag og muslimerne foretager prædikenen på prædikestolene, og beder for os i landene i øst og i vest. Når solen er gået ned, og [aften]skyggerne er vendt tilbage, og vi ved, at muslimerne har udført bønner og bedt for os, og vi
35 selv har bedt, så vil vi udføre vores gerning." [...]

Så igangsatte de alle, som var de én mand, et angreb på kongen Byzans' telt. De dræbte dem, der var foran det, og de nåede frem til ham. De, der var omkring ham, blev dræbt, og kongen af Byzans blev taget til fange. De begyndte at råbe på det byzantinske sprog: "Kongen er blevet
40 dræbt! Kongen er blevet dræbt!" Byzantinerne hørte, at deres konge var blevet dræbt, og de

¹ At identificere modstandernes leder, den byzantinske kejser, og sætte alt ind på at fange ham.

² Ved at udtale *bismillah* ('i Guds navn'), hvorved man markerer, at en forestående handling foretages i Guds navn og med Hans tilladelse.

spredte sig og blev fuldstændig revet fra hinanden. Sværdet var virksomt blandt dem i dagevis, og muslimerne tog deres ejendele og deres bytte.

5 Kongen af Byzans blev ført frem for af Alp Arslan med et reb om halsen. Alp Arslan sagde til ham: "Hvad ville du have gjort med mig, hvis du havde fanget mig?" Han sagde: "Tvivler du på, at jeg ville have dræbt dig?" Så sagde Alp Arslan til ham: "Du er efter min mening for ligegyldig til, at jeg skulle dræbe dig. Tag ham og sælg ham til den person, der betaler mest." Så blev han ført bort med rebet om halsen og der blev fremsagt en proklamation om ham: "Hvem vil købe kongen af Byzans." De blev ved på denne måde, imens de gik rundt med ham til teltene og muslimernes huse, og budene på ham blev givet i *dirham* og *fulu*.³ Ingen ville betale noget for ham, indtil de solgte ham til en mand for en hund. Den person, der fik ansvaret for salget på hans [sultanens] vegne, tog hunden samt kongen, og han bragte dem begge til Alp Arslan og sagde: "Jeg har været rundt i hele lejren og har fremsagt proklamationen om ham og ingen ville bruge noget [penge] på ham, undtagen en enkelt mand, der betalte mig en hund for ham."

10 Han [Alp Arslan] sagde: "Det er rimeligt, for hunden er bedre end han er! Tag hunden og giv denne hund [Romanos] til ham." Efter dette beordrede han [Alp Arslan], at han skulle frigives.⁴ Han [Romanos] drog til Konstantinopel. Byzantinerne afsatte ham og blindede ham med ild.⁵ [...]

20 [Ibn al-Qalanisi:]

[...] Hans [Romanos'] tropper udgjorde, efter hvad der blev overleveret, seks hundrede tusinde byzantinere samt yderligere andre troppekontingenter.⁶ Islams tropper udgjorde, ifølge det, der blev berettet, fire hundrede tusinde blandt andet tyrkere og andre troppekontingenter.⁷ Mange af de byzantinske tropper blev dræbt i et sådant omfang, at en dal, hvor de to sider havde mødt hinanden, blev fyldt med [lig]. Kongen faldt som fange i hænderne på muslimerne. [Muslimernes] hænder blev fyldt med deres [byzantinernes] oppakning og ejendele, deres udstyr og deres dyr. Beskeder blev vedvarende sendt frem og tilbage mellem sultanen Alp Arslan og den tilfangetagne konge af Byzans, indtil det blev besluttet, at han skulle frigives og at han personligt skulle behandles godt, efter at han havde aflagt eder og indgået overenskomster om, at han skulle afholde sig fra at gå imod nogen af islams territorier og at han skulle løslade fanger. Han blev frigivet og sendt til sit land og sit kongeriges folk. Det siges, at de tog ham [til fange] og udleverede ham [til hans fjender i Byzans]. De udpegede en anden i hans sted på grund af ting, som de kritiserede og anklagede ham for. [...]

35

³ Dvs. i småmønter

⁴ I andre lidt senere beretninger behandler Alp Arslan Romanos med respekt, og der indgås en våbenhvile, venskab og alliance.

⁵ Ifølge andre beretninger skulle Romanos indgå en fredstraktat og betale en stor løsesum for sin frigivelse. Da Romanos vendte hjem forsøgte han at betale den lovede løsesum til Alp Arslan. Dog havde indre fjender afsat ham og i stedet indsat Michael d. 7. Doukas (1071-1078) som byzantinske kejser. Romanos blev herefter besejret og senere blindet af sine fjender. Han døde af sine sår i 1072.

⁶ F.eks. armenere

⁷ De nævnte tal er givet overdrevne

[*Ibn al-Azraq al-Fariqi*:]

5

[...] Det var fredag, hen ved det tidspunkt, hvor sultanen vidste, at prædikanten ville være på prædikestolene. Tiden for hans angreb nærmede sig og han sagde til folket: "Angrib", så de angreb alle og udtalte *takbir*.⁸ Sultanen sagde: "Dette er tidspunktet for bønner [der fremsiges] for de muslimske hære på alle prædikestole, og resten af folket siger amen til deres bønner. Så måske Gud vil besvare [bønner] fra én af dem." Så angreb de, sagde *takbir* og Gud gav dem sejr. Kongen af Byzans blev slået på flugt og et stort antal af hans tilhængere blev dræbt. De [sejrherrerne] plyndrede deres ejendele i et sådant omfang, at de fordelte guld og sølv i *ratl*⁹ mellem sig. Indbyggerne i Akhlat og Manzikert plyndrede deres [byzantinernes] ejendele, nok til at gøre dem rige indtil den dag i dag, for de drog ud og opholdt sig sammen med hæren, kæmpede og tog det meste af byttet. Fra det år var folk fra Akhlat velhavende og kom i besiddelse af rigdom. Sultanen vendte tilbage til Azarbayjan, efter at have udpeget en guvernør i Akhlat og Manzikert. [...]

10

15

20 [*Nishapuri*:]

[...] Alp Arslan mødte ham [Romanos] ved Manzikert og han besejrede ham med tolv tusinde mand. De [den sejrende seldsjukkiske hær] reciterede vers: "Hvor ofte har ikke en lille flok med Guds tilladelse sejret over en stor flok."¹⁰ Romanos blev taget til fange af en *ghulam*.¹¹ Det er blevet fortalt, at sultanen Alp Arslan på det tidspunkt, da han førte *ghaza*¹² imod kongen af Byzans, anmodede om en inspektion af hæren i Bagdad. Kommandøren Sa'd al-Dawla Gawhara'in¹³ var i hans tjeneste, og han inspicerede hans tropper. Der var en *ghulam*, ekstremt svagelig, en byzantiner.¹⁴ Han stillede op til paraden, [men] hærinspektøren ville ikke skrive hans navn ned.¹⁵ Sa'd al-Dawla sagde: "Skriv [det ned]. Det kan være, at han fanger selveste kongen af Byzans." Og det hændte, at denne *ghulam* genkendte kongen af Byzans under [den byzantinske hær]s flugt, fordi han havde set ham i Byzans. Han greb ham og tog ham til fange før sultanen. Han [Alp Arslan] holdt ham [Romanos] fange i et par dage. Derefter satte han en ring i

25

30

⁸ *Takbir*: usagnet "Gud er den største" (*Allahu akbar*)

⁹ *Ratl*: vægtenhed

¹⁰ Koranen 2,249

¹¹ *Ghulam*: betyder oftest slave – også i betydningen slavesoldater.

¹² *Ghaza*: krigs- eller plyndringstogt. Disse togter kan ligeledes betegnes som hellig krig (ligesom begrebet *jihad*), idet de ansås for pålagt af Gud, enten for at udvide islams magtsfære eller som indtægtskilde for det muslimske samfund. Se ligeledes *ibn al-Jawzi*s anvendelse af begrebet nedenfor, samt tekst 137.

¹³ *Sa'd al-Dawla Gawhara'in*: en tyrkisk slavekommandør i Alp Arslans tjeneste

¹⁴ Der må være tale om en byzantinsk slave/soldat, der enten har skiftet side eller som fange er blevet tvunget i muslimsk tjeneste.

¹⁵ Dvs. at han ikke ville indrullere ham, vel pga. hans svagelighed

begge hans ører¹⁶ og garanterede ham livet. Han vedtog sammen med ham [en sum af] et tusind dinarer per dag, som han skulle betale i kopskat.¹⁷

5 [Ibn al-Jawzi:]

[...] Sultanen blev sammen med omkring fire tusinde *ghulam*. På trods af [et lille antal tropper] mente han ikke, det var klogt at vende tilbage til sit land og ej heller at samle [alle] sine tropper, for det ville være en katastrofe for islam.¹⁸ Han foretrak at føre hellig krig [*ghaza*], og stå fast [selv med et lille antal mænd]. Så sendte han Khatun al-Safariyya og Nizam al-Mulk¹⁹ og den tunge oppakning til Hamadhan²⁰ og han beordrede ham til at samle tropper og sende dem til ham. Og han sagde til ham [Nizam al-Mulk], og lederne af hans hær: "Jeg står fast i denne *ghaza* på den måde, som de, der søger guddommelig belønning, gør [*sabr al-muhtasibin*]. Og [idet jeg står fast] bliver jeg en af dem, der risikerer sit liv i kamp [*masir al-mukhatirin*]. Hvis jeg bliver skånet, sker det på grund af min tro på Gud den Højeste. Og hvis det ender i det andet [resultat, dvs. døden], så påbyder jeg jer at lytte til og adlyde min søn, Malikshah, og sætte ham i mit sted og udnævne ham til fyrste over jer, for jeg har testamenteret denne ordre til ham og jeg har fremlagt det for ham." De svarede ham med bønner, og de hørte og adlød. [...]

20 Han [Alp Arslan] marcherede mod kongen af Byzans, og han førte krig mod dem.²¹ Han sejrede over dem, og han tog korset. De [byzantinerne] flygtede, efter at de var blevet totalt besejret af drab og sår. Deres leder blev ført til sultanen, og han beordrede, at hans næse skulle skæres af. Han sendte korset, som var træ belagt med sølv og stykker af turkis, samt et evangelium²² i en sølvkiste, som han [den byzantinske leder] havde med sig, til Hamadhan. Han skrev til Nizam
25 al-Mulk om sejren og beordrede, at det [korset] skulle bringes hen til kaliffen. [...]

Da det var tid til fredagsbønnen, udførte sultanen bønnen med hæren. Han bad til Gud den Højeste. Han påkaldte, græd og udførte ydmyge bønner. Han sagde til dem [sin hær]: "Vi er her med et reduceret antal mænd. Jeg ønsker at kaste mig på dem [byzantinerne] i denne time,
30 hvor bønner bliver udtalt for os og for muslimerne på prædikestolene. Enten når jeg målet, eller også drager jeg bort som en martyr til Paradis. Den blandt jer, der ønsker at følge mig, lad ham følge mig, og den, der ønsker at drage bort, lad ham forlade sit kompagni. Her er det ikke en sultan, der befaler, ej heller en hær under kommando, for i dag er jeg kun én af jer og en *ghazi*-krieger sammen med jer. Den, der følger mig og giver sig selv til Gud den Højeste, han vil
35 vinde Paradis og bytte. For ham, der drager væk, er ild og skændsel påtvunget." De sagde til

¹⁶ Et tegn på slaveri

¹⁷ Romanos betaling af kopskat (*jizya*) er i overensstemmelse med Koranens bud (se tekst 44) om, at kristne skal undertvinges til de er ydmygede og betaler denne personskat/afgift (9,29). Denne betaling var ligeledes betingelse for undertvungne jøder og kristnes opnåelse af beskyttelse (*dhimma*) i det muslimske samfund.

¹⁸ Vel i det tilfælde, at han tabte.

¹⁹ *Khatun al-Safariyya* og *Nizam al-Mulk*: henholdsvis hans kone og vesir

²⁰ *Hamadhan*: seldsjukkernes hovedstad i det nuværende Iran

²¹ Der er her tale om en mindre træfning før selve slaget

²² En udgave af Det Nye Testamente

ham: "O sultan! Vi er dine trælle, og uanset hvad du gør, vil vi følge og hjælpe dig i dit forehavende. Så gør hvad du ønsker." [...]

5 Han iværksatte et angreb på dem, og støvet stod op og de kæmpede mod hinanden i en time, hvorunder situationen langt oversteg en simpel besejring af de vantro. De tilbragte dagen og natten med drab på en ødelæggende måde og de plyndrede og røvede enorme mængder af bytte og rov. [...]

10 Sultanen beordrede, at han [Romanos] skulle bringes ind, og han blev bragt frem foran ham. Han slog ham tre eller fire gange med sin hånd og sparkede ham et lignende antal gange. Han [Alp Arslan] sagde til ham: "Gav jeg ikke kaliffens budbringere besked om, at de skulle opsøge dig, udarbejde fredsbetingelser med dig og deri besvare dine krav? Er det ikke sådan, at jeg sendte bud til dig og tilbød, at jeg ville trække mig tilbage, og du nægtede og så videre? Hvad fik dig til at bryde [traktaten]? [...]" [*Ibn al-Jawzi beretter herefter, at der indgås en fredsaftale, der indebærer, at Romanos frigives og byzantinerne betaler en stor løsesum samt frigiver krigsfanger*].

[*Michael Attaleiates:*]

20 [...] Efter at så mange af de kejserlige kavalerister var vendt tilbage med deres heste, blev de spurgt, hvad der var sket, og de svarede, at de ikke havde set kejseren. Og der var sådan en uro og bedrøvelse og smerte og ubønhørlige frygt og mistillid i luften, og til sidst omringede tyrkerne os på alle sider. Herefter betroede enhver flugten sin frelse med så meget fart, hastværk og styrke, han havde. Derpå forfulgte og dræbte fjenden nogle, tog andre til fange og nedtrampede atter andre. Begivenheden var meget smertefuldt, og overgår enhver beklagelse og klagesang. For hvad kunne være mere ynkeligt, end at hele den kejserlige hær blev drevet bort på flugt og led nederlag til vilde og ubarmhertige barbarer, og at kejseren, hjælpeløs, blev omringet af barbariske våben, og at kejserens, hærchefernes og soldaternes telte blev taget af mænd som disse, og at hele den romerske stat sås ødelagt, og imperiet som sådan var ved at kollapse? [...]

[*Nicophoros Bryennios:*]

35 [*Bryennios beretter, at kejser Romanos uheldigvis lader sig overtale til at rykke for hurtigt frem mod Alp Arslan, og at byzantinerne lokkes i baghold af det seldsjukkiske rytteri, der under kampene foregiver at flygte*] [...] Således blev byzantinerne kejser fanget og ført i lænker til sultanen. Det guddommelige forsyn havde forordnet dette resultat af grunde, som jeg ikke kender. 40 Et stort antal officerer blev også taget til fange. Med hensyn til resten faldt nogle for sværdet, mens andre flygtede. Hele lejren blev beslaglagt sammen med det kejserlige telt, [den kejserlige] finanskasse og de smukkeste af de kejserlige juveler, blandt dem den berømte perle, kendt som 'Den Forældreløse'. De overlevende fra slaget spredte sig i alle retninger, idet enhver hastede tilbage til sit eget land. [...]

[*Aristakes Lastivertsi*:]

5

[...] Fra og med Konstantin den Store, var [Romanos] Diogenes den tresindstyvende kejser, eller deromkring. Han så, at kongen af Persien havde erobret en stor del af hans imperium, fordrevet de byzantinske guvernører og derefter vendt tilbage til sit land med et betydeligt bytte og [antal] fanger. Efter ti år besluttede den byzantinske kejser i et anfald af vrede, og da han var modigt anlagt, at gå i krig for ikke at virke fej og for ikke at efterlade sig et dårligt eftermæle. [...] [*Aristakes Lastivertsi beretter at kejseren var overmodig og undervurderede fjenden. Gud straffer overmod og slaget ender i en katastrofe for byzantinerne*].

10

15

Herren over hærene viste sig ikke blandt kejserens tropper og lod ikke hornet lyde til sikkerhed og håb for os, men Han fratog os vores styrke, overlod os i hænderne på vore fjender og vores naboers ugeringer og udleverede os til at blive ofret som får. Vores buer blev slået itu, vores våben blev brudt, krigerne blev svækket og tabte modet, for Herren havde berøvet vores krigere og vores ledere styrke og mod. For at straffe dem for deres udsvævende adfærd, havde Han fjernet sværdet og styrken fra dem og havde overgivet dem til deres fjender.

20

Så tog de den magtfulde indehaver af den kejserlige trone til fange som en elendig og skyldig slave, og de førte ham til den persiske konge.²³ [...]

25

Fra dette tidspunkt mistede hærledere og soldater deres mod. Og sejren kom ikke længere tilbage til imperiet. Svig og had delte de magtfulde, der trampede retfærdigheden under føde. De gjorde intet, men ødelagde landet og understøttede ikke dets velbefindende. Herren var vred og påkaldte en lang række nationer, fra Månens bjerge²⁴ til den store flod, som flyder ved Indiens nordlige grænse,²⁵ for at udøve hævn, således at disse ugudelige folk med fremmed sprog overvældede mange lande, slog sig ned ved bredden af Det Oceaniske Hav²⁶ og opstillede deres telte overfor Den Store By [Konstantinopel], for at fylde hele verden med blod og lig og gøre en ende på [verdens]ordenen og de kristnes tro. [...]

30

[*Mattæus af Edessa*:]

35

[...] På det tidspunkt blev alle de byzantinske tropper besejret og slået på fuld flugt. Utallige byzantinske tropper blev slagtet, og der blev taget mange fanger. Kejser [Romanos] Diogenes selv blev taget til fange og ført frem for sultanen i lænker sammen med utallige og talløse fanger. Efter kort tid indgik sultanen en pagt om fred og venskab med den byzantinske kejser. [...]

²³ De tyrkiske seldsjukker havde taget magten i Persien, hvorfor de til tider omtales som persere.

²⁴ *Månens bjerge*: en middelalderlig betegnelse for området omkring Nilens kilder

²⁵ *Den store flod*: Muligvis Indus. Passagen kan dog også tolkes som end omtale af Etiopien og ikke Indien, hvorved den nævnte flod da må være Nilen.

²⁶ *Det Oceaniske Hav*: verdenshavet, der ifølge den ældre opfattelse omgav jordens landmasse.

[*Mattæus beretter, at der opstår et venskab mellem kejseren og sultanen. Efter Romanos' hjemkomst til Konstantinopel bliver han dog afsat og dræbt*]

5 Da Alp Arslan hørte dette, græd han bitterligt og beklagede [Romanos] Diogenes' død. Så sagde sultanen: "Den byzantinske nation har ikke nogen gud, så fra denne dag er den ed om fred og venskab, som blev aflagt af både persere og byzantinerne, annulleret. Fra nu af vil jeg med sværdet fortære alle de mennesker, der ærer korset, og alle de kristnes lande skal slavebindes." [...] Idet han talte til khurasanerne,²⁷ sagde sultanen: "Fremover skal I alle være som løveunger og ørneunger, jagende gennem landskabet dag og nat, idet I dræber kristne og ikke viser nogen nåde mod den byzantinske nation." [...]

[*Konsekvenserne af tyrkernes efterfølgende fremtrængen beskriver Mattæus senere:*]

15 Hen mod begyndelsen af året 528 [1079-1080] hærgede en hungersnød [...] i korstilbedernes lande, der allerede var hærget af glubske og blodtørstige tyrkiske horder. Ikke én provins forblev beskyttet mod deres ødelæggelser. Overalt var de kristne blevet dræbt af sværdet eller bragt i trældom, hvorved dyrkningen af markerne blev afbrudt, således at der manglede brød. Bønderne og arbejderne er blevet massakreret eller ført bort i slaveri, og hungersnød udstrakte sin strength alle steder. Mange provinser blev affolket. Den orientalske nation [armenierne] eksisterede ikke længere, og grækernes land lå i ruiner. Intetsteds var man i stand til at skaffe brød.²⁸

[*Bar Hebraeus:*]

25 [...] Han [Alp Arslan] iførte sig sin rustning, og tog sit skjold og spyd i hånden, og bandt halen op på sin hest, og steg op [på den]. Og alle tyrkerne gjorde det samme. Og de angreb romerne [*rhômâyê*] på den sjette dag i ugen [fredag] ved middagstid, et sted mellem Khâlat og Mînzgerd. Og de udstødte et mægtigt kampråb, og styrtede ind i blandt dem. Og forfærdelse greb romerne, og efter mange af dem var blevet dræbt, begyndte de at flygte, og andre blev taget til fange.

J. M. Rosenløv & M. Pihl: *Korstogene – Islams ekspansion og kristen modoffensiv* (2014)

35 Al-Turtushi: *Siraj al-muluk*, ed. S. Dayf, Cairo (1991), s.694-697. Al-Qalanisi: *Dhyayl tar'ikh Dimashq*, ed. H. F. Amedroz, Leiden (1908) s.99. Ibn al-Azraq al-Fariqi: *Ta'rikh Mayyafariqin wa-Amid / Tar'ikh al-Fariqi*, ed. B.A.L. Awad, Cairo (1959) s.189f. Nishapuri: *The Saljuqnama of Zahir al-Din Nishapuri*, ed. A.H. Morton, Chippenham (2004) s.22. Michael Attaleiates: *Historia*, ed. I. Bekker, Bonn (1853) 151.8-166.8. 40 Nicophoros Bryennios: P. Gautier: *Niéphore Bryennios. Histoire*, Bruxelles (1975) s.104-120. Aristakes Lastivertsi: M. Canard & H. Berbérian: *Aristakes de Lastivert. Récit des malheurs de la nation arménienne*, Bruxelles (1973) s.124-8. Mattæus af Edessa: *Patmut'iwn*, overs. A.E. Dostourian: *Armenia and the Cru-*

²⁷ Khurasanerne: indbyggerne i provinsen Khurasan. I dag bl.a. det østlige Iran, Afghanistan og Turkmenistan

²⁸ Konsekvenserne af tyrkernes fremtrængen, se ligeledes tekst 125-139, 152

- sades. *Tenth to Twelfth centuries. The Chronicle of Matthew of Edessa*, New York (1993) s.133-136 samt S. Vryonis: *Decline of Western Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the 11th to the 15th Century*, Berkeley (1971) s.181f. Bar Hebraeus: (*Chronicon Syriacum*). E. A. W. Budge: *The Chronography of Bar Hebraeus*. Oxford 1932, vol. 1, s.220-223. Alle her efter C. Hillenbrand: *Turkish Myth and Muslim Symbol. The Battle of Manzikert*. Edinburgh (2007).